

**MA'NAVIY SALOHIYAT YUKSALISHIDA MADANIY MA'RIFIY
TIZIM TAKOMILLASHGANLIGINING AHAMIYATI**

Jabborova Saodat Sattorovna

saodatjabborova1975@mail.ru

Tel. (91) 401 0027

***Annotatsiya:** Maqolada muallif ma'naviyat yuksalishida madaniy-ma'rifiy tizimning takomillashganligining ahamiyatini bir necha davlatlar misolida tahlil etgan. Mamlakatni jahon maydonida kuchli salohiyat, munosib obro'-e'tiborga ega bo'lgan, har tomonlama obod va farovon davlatga aylantirish borasidagi fikrlarni bayon etadi. Shuningdek zamonaviy jamiyatning ma'naviy salohiyati turli omillar ta'sirida o'zgarib va to'lishib borishi yoritilgan.*

***Kalit so'zlar:** ma'naviyat, jamiyat, ma'naviy salohiyat, madaniy-ma'rifiy, mehr- oqibat, madaniy meros, davlat organi, jamoatchilik, milliy g'urur*

Jamiyatning ma'naviy salohiyatini, uni yuksaltirish yo'llarini o'rganar ekanmiz, bu omillarni aniqlamog'imiz, tahlil etmog'imiz, ularning ma'naviy salohiyat mezonlariga ta'siri ko'lami va xarakterini konstatatsiya qilmog'imiz darkor.

Masalan, shaxs xulq-atvori ijtimoiy manfaatlarga qat'iy bo'ysundirilgan mamlakatlardan biri Birlashgan Arab Amirligi hisoblanadi. Mamlakatda jamoat joylarida o'zini tutish, o'zaro munosabatlarni tashkil qilish, turli ijtimoiy xizmatlardan foydalanishning o'ziga xos qoidalari mavjud bo'lib, bu qoidalarga amal qilinishi davlat organlari va jamoatchilik tomonidan qat'iy nazorat etiladi. Yurtga tashrif buyurgan turistlar va mehmonlardan ham ushbu normalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish talab etiladi.[1] Aynan ana shu sabab – jamiyat a'zolari xulq-atvorining ijtimoiy manfaatlarga moslashtirilganligi tufayli mamlakatda mustahkam va sog'lom ma'naviy-ruhiy muhit hukm surmoqda. Buni turli xalqaro tashkilotlar tuzgan reytinglar ham ko'rsatib turibdi. Jumladan, [Soul Sanctuaries](#)

kompaniyasi bir necha yillardan buyon Mental Wellbeing Index reytingini jamoatchilikka taqdim etib boradi. Bu reytingda fuqarolarning ruhiy holati, baxtiyorligi, o‘zaro mehr-oqibatlilik darajasi, shaxslararo munosabatlar xarakteriga qarab mamlakatning ma’naviy-ruhiy sog‘lomligi indeksi aniqlanadi. Ushbu reytingda bir necha yillardan buyon aynan Birlashgan Arab Amirliklari 30 imkoniyatdan 28 ball to‘plagan holda etakchilik qilmoqda.[2]

Reytingning oxirgi pog‘onalarini Marokash va Tunis egallagan. Buning sababi shundaki, mazkur mamlakatlarda jamiyat a‘zolari xulq-atvorini ijtimoiy manfaatlarga moslashtirish masalalariga urg‘u berilmaydi. Oqibatda jamiyat manfaatlariga zid bo‘lgan, unga jiddiy ziyon etkazadigan sa’y-harakatlar bisyor uchrab turadi.

Jamiyat ma’naviy salohiyati – ijodiy tafakkurga ega kishilar soni *madaniy-ma’rifiy tizimning takomillashganiga* ham bog‘liq. Ma’lumki, madaniy-ma’rifiy muassasalar tarkibiga madaniyat uylari, kutubxonalar, teatrlar, muzeylar va shu kabilar kiradi. Ular faoliyatining mazmuni “keng ommani madaniy va ma’rifiy tarbiyalash, ularning umumiy madaniy saviyasini oshirish, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, bo‘sh vaqtlarini ko‘ngilli o‘tkazish” bilan bog‘liq.

Zamonaviy jamiyatning barcha shakllarida u yoki bu tuzilishga ega bo‘lgan madaniy-ma’rifiy muassasalar faoliyat olib bormoqda. Jahon tajribasi ko‘rsatib turibdiki, ushbu tizim tarkiban boy bo‘lsa va samarali faoliyat olib borish imkoniyatlariga ega bo‘lsa:

a) jamiyat a‘zolarining ijod qilishga intilishlari qondiriladi; aslida jamiyatda ijodiy fikr yuritishga moyil kishilar soni talaygina bo‘ladi. Lekin zamona taqozosi, shaxsiy hayot bilan bog‘liq muammolar, ayniqsa qobiliyat va iqtidorning jamiyat tomonidan qo‘llab-quvvatlanmasligi ulardagi bu intilishlarni so‘ndiradi. Samarali faoliyat olib borishga qodir madaniy-ma’rifiy muassasalar nafaqat ana shu intilishlarni saqlab qoladi, balki ularni ijtimoiy manfaatlar sari yo‘naltirishga ham muvaffaq bo‘ladi;

b) ijodkorni e‘zozlash kayfiyati paydo bo‘ladi; ijodkorga bo‘lgan munosabat – jamiyatning ma’naviy yuksalganligi darajasini ko‘rsatuvchi muhim mezondir. U

qadr topishi uchun jamiyatda shunday muhit, kayfiyat, kishilarning ijod ahliga pozitiv munosabati qaror topmog'i kerak. Ishida unumi bor ma'rifat maskanlari aynan ana shunday kayfiyat va muhitni shakllantiradi;

v) ijodkorlarni birlashtirish imkoni paydo bo'ladi; jamiyatning ma'naviy boyligi nafaqat ijodkorlarning ko'pligi, balki ularning yakdilligi, birlashganligi bilan ham bog'liq. Madaniy-ma'rifiy maskanlar ijod ahlini qiziqishlariga ko'ra turli klublarda jamlar ekan, ana shunday ijtimoiy ahamiyatli vazifani ham uddalay oladi.

Ushbu uch holat qonuniy ravishda jamiyatda ijodkorlar sonining oshishi, ijod imkoniyatlarining kengayishi bilan yakun topadi. Buni AQSH misolida ko'rish mumkin. Mamlakatda nihoyatda boy tarkibiy tuzilishga ega bo'lgan madaniy-ma'rifiy muassasalar tizimi faoliyat ko'rsatmoqda. Bugungi kunda u 100 mingdan ortiq notijorat tashkilotlarini, shu jumladan 1500 dan ortiq teatrlarni, 1200 dan ortiq simfonik orkestrlarni, 120 dan ortiq opera faoliyati bilan shug'ullanuvchi kompaniyalarni, ko'pdan-ko'p klublar va uyushmalarni o'z ichiga oladi. Mazkur muassasalar faoliyati uchun har yili 63 milliard dollardan ko'proq mablag' sarflanadi.[3] Bunday mustahkam moliyaviy ta'minot o'ta samarali faoliyatni yo'lga qo'yish imkonini bermoqda. Jumladan, har yili mamlakat yozuvchilari uchun 5000 dan ortiq simpozium tashkil etiladi. Qudratli madaniy-ma'rifiy tizim, uning samarali faoliyati mamlakatdagi ijod ahol sonini 2 million kishiga etkazdi. Ularning 39 foizini dizaynerlar, 17 foizini raqqoslar va akterlar, 7 foizini fotograflar, 7 foizini rejisserlar, 9 foizini yozuvchilar, 10 foizini me'morlar, 11 foizini rassom va artistlar tashkil etmoqda.

Yuqoridagi mulohazalar "samarali madaniy-ma'rifiy tizim – ijodkorlar soni - jamiyat ma'naviy salohiyati" zanjiridagi aloqadorlikni yaqqol ko'rsatib turibdi. Jamiyatdagi madaniy-ma'rifiy tizim tarkiban boy, faoliyati mazmunan komil bo'lsa, ijodkor kishilar soni ko'payadi, ijod ahlini qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari kengayadi, bu holat esa ma'naviy salohiyatning shakllanishi va rivojlanishiga zamin yaratadi. Ma'rifat maskanlari faoliyatining mazmunsizligi va unumsizligi ijodkorlar salmog'iga salbiy ta'sir ko'rsatadi va ma'naviy salohiyatning yuksalishiga imkon qoldirmaydi. Binobarin, ma'naviy salohiyatni yuksaltirishning manbaini madaniy-

ma'rifiy tizimni takomillashtirishdan izlamoq darkor.

Jamiyat ma'naviy salohiyatining yana bir mezonini – ma'naviy merosga munosabat *milliy g'ururning qaror topganligiga* bog'liq. "Milliy g'urur – shaxs, ijtimoiy guruhning milliy o'z-o'zini anglashi asosida shakllanadigan ajdodlari qoldirgan moddiy, ma'naviy merosidan, o'z xalqining jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi, o'zga millatlar oldidagi qadr-qimmatini, obro'-e'tiboridan faxrlanish hissini ifodalovchi tushunchadir".[4] Ma'naviy merosga munosabat milliy g'ururning shakllanganligi darajasini ko'rsatuvchi mezondir. Jamiyat a'zolarining o'z millati yutuqlaridan faxrlanishi tuyg'usi rivoj topgani sari ularning millat ma'naviy merosiga munosabati ham ijobiy tomonga o'zgara boradi. Milliy g'urur kishilarni o'tmish avlodlar yaratgan ma'naviy boyliklarni asrashga undaydi, asrlar davomida amal qilib kelgan xulq-atvor normalari va an'analarni e'zozlashga odatlantiradi. Shu tariqa milliy g'ururi baland kishilar yashaydigan mamlakatda ma'naviy merosni asrash, unga tayangan holda ma'naviy salohiyatni yuksaltirish imkoniyatlari kengayadi.

Milliy g'ururning emirilishi jamiyatning barcha sohalariga ayanchli ta'sir ko'rsatgani kabi ma'naviy merosni asrash va avlodlarga etkazish jarayonini ham zaiflashtiradi. Odamlar o'z ajdodlari tomonidan yaratilgan ma'naviy boyliklardan g'ururlanmasalar, ulardan ma'naviy qoniqish hosil qilmasalar, iftixor tuymasalar, bu boyliklarni ko'z qorachig'idek asrashda, kelgusi avlodlarga etkazishda jonbozlik ko'rsatmaydilar. Bunday jamiyatda millatning ma'naviy merosi o'zining ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, avlodlararo vorisiylikni saqlash, kishilarni yagona maqsadlar sari yo'naltirish borasidagi qudratini yo'qotadi. Boshqacha aytganda, milliy g'ururi bo'lmagan kishilardan tarkib topgan jamiyatda ma'naviy meros ma'naviy salohiyatni ifodalovchi, uni yuksaltiruvchi manba vazifasini o'tamay qo'yadi. Shu nuqtai nazardan fikrlaganda, milliy g'ururning emirilishi – ma'naviy meros sovurilishi hamda ma'naviy salohiyat degradatsiyasining dastlabki nuqtasidir.

Masalaning yana bir nozik jihati bor. Ma'lumki, ma'naviy meros ajdodlar yaratgan xulq-atvor normalari, asarlar, urf-odat va marosimlar, ideallarning progressiv, pozitiv jihatlaridan tarkib topadi. O'tmishdan meros bo'lib qolgan har

qanday normani, har qanday yozma manbani, har qanday urf-odat yoxud marosimni ma'naviy meros sifatida e'tirof etish to'g'ri emas. Masalan, ajdodlardan meros bo'lib qolgan barcha urf-odatlar ham millat ma'naviy mulki bo'lavermaydi. Ular orasida ratsional va pragmatik xarakterga ega bo'lmaganlari, odamlar turmushini maqbullashtirishga xizmat qilmaydiganlari ham ko'plab topiladi.[5] Xulq-atvor normalari haqida ham shunday deyish mumkin: ularning ayrimlari oqilonalikdan yiroq bo'lgani bois bugungi davr kishisi faoliyati uchun namuna vazifasini o'tay olmaydi. Shu boisdan milliy g'urur - ajdodlar yaratgan har qanday asar, xulq-atvor normasi yoki urf-odatdan emas, ularning progressiv xarakterga ega bo'lganlaridan faxrlanish tuyg'usidir. Faqat shunday to'g'ri metodologik bazaga ega milliy g'ururgina ma'naviy merosning to'g'ri talqin qilinishi va asrab-avaylanishiga, jamiyat ma'naviy salohiyatining yuksalishiga xizmat qiladi.

Yuqoridagi mulohazalar "milliy g'urur – ma'naviy merosga munosabat - jamiyat ma'naviy salohiyati" zanjiridagi aloqadorlikni yaqqol ko'rsatib turibdi. Jamiyat a'zolarining to'g'ri metodologik asosda shakllangan milliy g'ururi oshgani sayin ularning millat ma'naviy merosiga munosabati ijobiy xarakter kasb qilib boradi, bu holat ma'naviy salohiyatning shakllanishi va rivojlanishiga zamin yaratadi. Millat vakillari ajdodlar ma'naviy merosidan faxrlanmasa, uni asrab, pirovardida esa jamiyat ma'naviy salohiyatini takomillashtirib bo'lmaydi. Binobarin, ma'naviy salohiyatni yuksaltirishning ettinchi manbaini milliy g'ururni kuchaytirishdan izlamoq darkor.

Xulosa qiladigan bo'lsak, zamonaviy jamiyatning ma'naviy salohiyati turli omillar ta'sirida o'zgarib va to'lishib boradi. Uning turli mezonlari rivoji jamiyatdagi xulq-atvor normalarining ijtimoiy manfaatlarga mosligi, ta'lim mazmuni va sifatining optimalligi, madaniy-ma'rifiy tizimning takomillashganligi, ilm-fan rivojining ijtimoiy ehtiyojlarga mutanosibliigi, milliy g'urning qaror topganligi masalalariga borib taqaladi. Mazkur omillardagi ijobiy tendensiyalar ma'naviy salohiyatning yuksalishiga, salbiy tendensiyalar esa uning zaiflashuviga olib keladi.

ADABIYOTLAR

1. Что нужно знать в ОАЭ: правила поведения.// www.nur.kz, 2022, 17 ноября.
2. В Индонезии и ОАЭ живут самые психологически здоровые люди.// ummatag.kg, 2019, 28 февраля.
3. Лето Я.В.Существующая система поддержки культуры в США.//Молодой ученый,2017,№6.-263-с.
4. Назаров Қ. Жаҳон фалсафаси қомуси. 1-жилд.- Т.: Ўзб.файл.миллий жам. нашр., 2019.- Б.800.
5. S.S. Jabborova. Jamiyatda ma'naviy salohiyatni rivojlantirish- yurt kelajagini belgilab beruvchi muhim omil. Tafakkur ziyosi ilmiy uslubiy jurnal. 3/2023.B 186
6. Jabborova S.S. O'zbekistonda jamiyatning ma'naviy salohiyati va uning ijtimoiy taraqqiyotni ta'minlashdagi roli. FarDU ilmiy xabarlar. 4-2023. B. 67
7. Jabborova S.S. Jamiyat ma'naviy salohiyatini yuksaltirishda milliy g'oya va mafkuraning roli. Sciece and Innovation in the Education System. International scientific-online conference. 2023 P. 38
8. Jabborova S.S. Ma'naviy salohiyatni yuksaltirish va boshqarishda davlatning roli. Current Approaches and new Research in Modern Sciences. 2023 P. 34 <https://doi.org/10.5281/zenodo.8385791>